

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Зі зняттям "залізної завіси" обсяги закордонних поїздок мешканців України різко зросли. Цей процес ще більше інтенсифікувався з розпадом СРСР та проголошенням незалежності України – як за рахунок набуття поїздками до інших республік колишнього Союзу статусу закордонних, так і внаслідок багаторазового зростання частоти виїздів до країн "старого зарубіжжя". Зокрема широкого поширення набув закордонний економічний туризм (інакше – човникова торгівля), тобто переміщення у просторі, пов'язані із закупівлею товарів в одній країні з метою перепродажу в іншій.

В більшості досліджень економічний туризм розглядають як різновид трудової міграції. Однак, такий підхід слід визнати невиправданим: попри зовнішню подібність між човниковими поїздками, з одного боку, та міграцією, з другого боку, це зовсім різні процеси. Кардинальна відмінність полягає у становищі економічних туристів та зовнішніх трудових мігрантів на вітчизняному ринку праці: частина трудової діяльності, пов'язаної із здійсненням човникової торгівлі, відбувається в межах України. Човниковий бізнес є територіально рухомою формою організації самозайнятості або підприємницької діяльності.

Для багатьох громадян України човникова торгівля стала джерелом не лише виживання в найскрутніший період, але й набуття „ринкової” свідомості, досвіду підприємництва, первинного нагромадження капіталу, знаходження

ніш на ринках праці сусідніх країн. Нині економічний туризм поступово втрачає своє колишнє значення, однак він залишається джерелом засобів до існування для окремих верств населення. Постає питання: скільки „човників” нараховується нині в Україні. На жаль, відповідної статистики не існує, однак результати численних вибіркового досліджень дозволяють зробити приблизну оцінку чисельності даного контингенту.

Згідно з даними обстеження трудових мігрантів у містах Києві, Чернівцях та селі Прилбичі Львівської області [1], здійсненого Національним інститутом проблем міжнародної безпеки у 2002 р., чисельність „човників” та кількість трудових мігрантів співвідносяться як 1:5,7. Результати обстеження „Життєві шляхи населення України” [2], здійсненого фахівцями НАН України та Держкомстату в березні 2001 р. у 8 областях Західного регіону України та Донбасу на засадах додаткового модулю до обстеження з питань економічної активності населення, дають дещо інше співвідношення обсягів контингентів – 1:4. Рівень дослідження трудової міграції в Україні є дещо вищим порівняно зі ступенем дослідження економічного туризму, чисельність зовнішніх трудових мігрантів за найбільш реальними оцінками становить від 2 до 2,7 млн. осіб. Тобто, спираючись на дані обстеження НППМБ, отримуємо чисельність човників у 350-475 тис. осіб, а спираючись на дані обстеження НАН України та Держкомстату – 500-675 тис. осіб.

На основі комбінації даних прикордонного обліку та соціологічних опитувань фахівці оцінюють щорічну кількість комерційних поїздок з України за кордон у 3 млн. виїздів [1, с. 6] Беручи за основу виявлену в ході обстеження „Життєві шляхи населення України” середню кількість поїздок, що припадає на 1 особу, а саме 4,5 поїздки [2, с. 81], отримуємо кількість човників у 670 тис. осіб. Отже, поєднуючи результати трьох оцінок, можна з досить високим ступенем точності стверджувати, що кількість економічних туристів в Україні становить від 350 до 700 тис. осіб. Відповідно рівень участі населення 15-70

років у човниковій торгівлі (частка “човників” у загальній чисельності населення у віці 15-70 років) становить 1,0-2,0%.

Найбільші потоки „човників” спрямовані до Росії (близько половини) та Польщі (майже третина); для мешканців окремих регіонів важливе значення мають також поїздки до Словаччини, Румунії, Угорщини, Білорусі, Туреччини. Кожен десятий човник відвідує більш, ніж одну країну.

Контингент економічних туристів відрізняється від контингенту трудових мігрантів не тільки сферою діяльності, тривалістю та частотою поїздок, але й численними соціально-демографічними характеристиками. Так, якщо трудові мігранти – це переважно сільські чоловіки з невисоким рівнем освіти, мешканці передусім західних регіонів, то економічний туризм приблизно однаковою мірою поширений в різних регіонах України, головним чином серед високоосвічених городян. “Човники” в середньому дещо старші від трудових мігрантів. Згідно з даними обстеження „Життєві шляхи населення України”, пік участі в човниковій торгівлі зафіксований для вікової групи 35-39 років (у трудових міграціях – у віці 25-29 років). У комерційному туризмі дещо активніше беруть участь жінки, особливо розлучені, які нерідко стикаються з проблемою утримання дитини без допомоги батька, і часто саме економічний туризм стає чи не єдиним засобом вирішити цю проблему.

Човникова торгівля головним чином відіграє роль вторинної зайнятості: її учасники здійснюють поїздки у вихідні дні та в період перебування в черговій відпустці, беруть відгул або відпустку за власний рахунок. Більш ніж 1/5 контингенту використовують для заняття човниковою торгівлею поїздки за рубіж у рамках діяльності на основній роботі [2, с. 80].

Згідно з даними обстеження „Життєві шляхи населення України”, діяльність “човників” скоріше сприяє імпорту товарів з-за кордону, ніж експорту української продукції до інших країн. Майже три чверті човникових торговців займаються винятково закупівлею товарів за рубежем з метою їх

перепродажу в Україні, тоді як лише кожен десятий - продажем куплених в Україні товарів (інші поєднують обидва напрямки діяльності).

Література:

1. Зовнішні трудові міграції населення України / За ред. Е.М.Лібанової, О.В.Позняка. – К.: РВПС України НАН України, 2002.– 206 с.
2. Пирожков С., Малиновская Е., Хомра А., Внешние трудовые миграции в Украине: социально-экономический аспект.– К.: НИПМБ, 2003.– 134 с.